

KERESZTÉNY KIS KÖNYVTÁR

VÁGÁSSY GYULA

VAN-E ISTEN, VAN-E LÉLEK?

BUDAPEST

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

VAN-E ISTEN, VAN-E LÉLEK?

IRTA

VÁGÁSSY GYULA

Negyedik kiadás.

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

Nihil obstat.

Dr. Michaël Marczell,
censor dioccesanus.

Nr. 1901.

Imprimatur.

Strigonii, die 4. Julii 1928.

Dr. Julius Walter,
vic. generalis.

Kiadja a Szent István-Társulat.
Stephaneum nyomda és könyvkiadó r. t. Budapest.
Nyomdaigazgató : Kohl Ferenc.

1. Van Isten.

Látni nem lehet az Istent; e miatt aztán sokan a létezését is tagadják. A természet végtelen bölcs berendezése elragadja az embert, azért istenítik sokan a remek berendezésű természetet.

Beteljesedik az Írás szava: „Látván nem lát-nak, hallván nem hallanak“, az alkotó helyett csak művét dicsőítik. — Úgy vannak, mint a rövidlátók; csak azt látják, ami közvetlen előttük van, tovább nem tekintenek. Pedig, ha csak egy kissé mélyebben gondolkozunk a látottak, a minden nap tapasztaltak felett, mi is felkiáltunk a Zsoltárossal: „Az egek beszélik Isten dicsőségét és az ő kezei alkotmányát hirdeti az égbol-tozat“. (A 18-ik zsoltár 2-ik verse.)

Ne ütközzél meg azon, ha az egek még nem hirdették neked, hogy van Isten. Nem szóserint érti azt a szent könyv; hanem úgy, hogyha a jóakarátú, helyeseszű ember az égre néz és el-gondolkozik, épúgy meg kell győződnie Isten létezéséről, mintha a nap, hold és csillagok be-szélnék a fülibe, hogy van Isten.

A helyesen gondolkozó ember az ég nézése

közben körülbelül következőleg jártatja elméjét: magam is tapasztalom, meg a pásztorféle emberektől hallok, hogy a nap-, hold- és csillagoknak télen-nyáron mindig bizonyos meghatározott pontos járásuk van; és pedig annyira, hogy a naptár csinálók előre ki tudják számítani, mikor fognak kelni és nyugodni a nap, hold meg egyes csillagok. A mezei ember meg még a jószágetetést, itatást és sok másféle dolgát is ezek időmutatása szerint intézi.

Azt tehát tudom, hogy a nap, hold és a csillagok pontosan járnak az égen; sőt a csillagvizsgálás mesterségét folytatók azt is mondják, hogy a legjobb órának kerekei vagy mutatói sem járnak olyan pontosan, mint az ég csillagai; — de ha ez így van, úgy kérdem: ki volt az ég órása, aki olyan okosan tudta összeigazítani azt a sok csillagot, hogy mindig jól végzik a járásukat? Mert annyit csak tudok, hogy az észnélküli csillagok, ha valaki, náluk okosabb nem igazítaná őket, a maguk erejéből vagy véletlenségből ép úgy nem járnának helyesen, mint az az óra, melyet egy elmebajos úgy próbált készíteni, hogy a szétszedett óra kerekeit, rugóját és szegeit egy dobozba tette és rázta, rázta — abban a reményben, hogy azok véletlenségből majd úgy fognak összeakadni, hogy helyesen járó óra válik belőlük.

Amint csak a hibáselméjű hihette el azt, hogy a véletlenségből összekapaszkodó kerekek, rugó és szegek helyesen járó órává rázódnak össze:

úgy azt is csak a helytelenül gondolkozók hihetik el, hogy az ég csillagai, őket igazgató eszes kormányzó nélkül, csupán véletlenségből járnak pontosabban a legjobb óránál.

Így jön rá a gondolkozó ember arra, hogy amint a jó óra nem véletlenségből, hanem a hozzáértő órás munkája által készül: úgy az ég sok csillagának, a nap- és holdnak pontos járását is csak ahhoz értő, végtelen hatalmú, bölcseségű Teremtő rendezhette be úgy, amint van.

Aztán nincs ám olyan óra vagy gép, melyet ha egyszer mozgásba hoznak, azontúl magától örökké járna, újabb felhúzás vagy újabb mozgásbáhozatal nélkül. A világ összes napjai, holdjai és csillagai is régen megszűntek volna járni, ha az ő alkotójuk, az Isten, újabb és újabb erőt nem adna nekik a mozgásban maradásra.

De nem csupán a nap, hold és csillagok pontos járása, hanem más földi dolgok is bizonyítják, hogy kell Istennek lennie.

Így nem véletlenségből, hanem csakis egy bölcs Alkotó rendelkezéséből származhatott a víznek az a tulajdonsága is, hogy elpárologván, a magasba száll, ott felhő lesz belőle, melyet a szél a tengerek felől hozzánk terel és itt mint termékenyítő eső hull le. Az is bölcs rendezőre vall, hogy télen, ha hideg van, nem eső, hanem hó esik, hogy takaró gyanánt oltalmazza vetéseinket a megfagyástól.

A növények sem véletlenségből, hanem a bölcs Isten kiszámító munkálkodása folytán lettek

többé-kevésbé olyan hasznosak, célszerűek, sokszor szépek, gyönyörködtetők.

A növények gyökereikkel felszívják a nedvességet, ezenfelül a gyökerek a szél rohamai ellen a földhöz erősítik azokat.

A fáknak sok nedvességre van szükségük: épen azért sok hosszú, messzeágazó gyökerük van, hogy így a nedvességet nagy területről szedhessék össze.

A takarmányrépa és a tengeri (másképp kukorica) leveleinek közepén kis csatorna fut végig, hogy azon a harmat és eső a növény tövéhez folyhasson le.

A szőlőnek, bahnak és sok más növénynek kapaszkodó részeik vannak, hogy a mellettük levő magasabb tárgyakra felfuthassanak.

Sok fűbe, virágba, gyökérbe gyógyító erőt rejtett Isten az emberek és állatok igen nagy hasznára.

Mit szóljak a művésziesen szegélyezett, csipkézett levelek és a virágok szépségéről?!

Elvetik a búzát, árpát, de ime, új növény támad belőle, gyökeret hajt, szárba szökken, majd kalász bontakozik ki belőle. A tengeri levélhónaljából csutka nő ki, szép sorjával elrendezkednek rajta az új tengeriszemek s az időjárás változásai s az állatok ellen selyemszerű szálak és szivós levélburkolat védelmezik.

Milyen szépen, milyen célszerűen van mindez elrendezve!

A gondolkozó ember elmereng, elcsodálkozik

felette és heismeri, hogy a világ sok növénye nem rendezkedhetett be csak magától a legcélszerűbb módon, hanem egy végtelen bölcs lénynek okvetlenül lennie kell, aki azokat kigondolta és megalkotta!

Most vegyük szemügyre az állatokat.

Sok a kártékony állat, vagy legalább olyan, amit mi annak gondolunk. Mit tett a Teremtő, hogy azok nagyon el ne szaporodhassanak? Más állatokat rendelt pusztításukra.

Nézd a pókot: milyen hálót készít a legyek, szúnyogok ellen? Sok madárnak életfeladata a kártékony bogarak, hernyók fogyasztása. Egy fecske egy nyáron több ezer bogarat pusztít el, amiben sok más madár követi példáját.

Vannak olyan bogarak, melyek csakis éjjel jönnek elő, de hogy azok se szaporodhassanak el túlságosan, a bőregéren (denevér) és baglyon kívül sok más ellenségre találunk éjjel is. A sólyomnak, karvalynak olyan jó szeme van, hogy ezer lábnyi magashól is meglátja a földön szaladgáló egeret s így azt észrevevén, elfoghatja. Némely madár csakis arra való, hogy a holttesteket, elhullott állatokat megeméssze és így a ragályos betegségek kiütését akadályozza, mit nélkülök a hullák tömeges rothadása nagyon könnyen előidézhethetne. Innét van, hogy a csatában elhullottakat az ilyféle madarak azonnal csapattól lepik el.

Ki rendelte azt, hogy a csirke, kacsza alig kel ki a tojásból, azonnal maga keresgéli élelmét; míg

a galamb és sok más madárfiók arra szorul, hogy szülei szájukba tömjék az eledelt?! A végtelen bölcseségű Teremtő rendelése ez, aki előre látta, hogy a tyúk, kacsza, szóval azok a madarak, melyeknek sok fiókájuk van, nem lennének képesek számos fiókáiknak az eledelt még szájukba is tömni, ezért adta meg nekik azt a természet, hogy a tojásból kikelve, azonnal maguk kereshetik élelmüket. Nem szorulnak arra, hogy anyjuk szájukba tömje a táplálékot, mit sok fióknál nem is győzhetne az anyamadar.

A kevesebb fiókával bíró madarak, minő például a veréb, fecske, galamb, képesek arra, hogy néhány fiókájuk szájába tömjék az eledelt; ezért nem adta meg fiaiknak a legbölcsőbb Alkotó azt a tehetséget, hogy a kikelés után azonnal maguk futhassanak élelmük után.

A lúd, kacsza szájában levő zsírmirígyből, mikor tollait csőrével végighuzogatja, zsír ömlik ki és így a víz nem hatolhat a tollai közé s ez őt a víz színén tartja. Lábbujjait bőr köti össze, hogy azzal a vizet lapátolhassa.

A bőregér, hogy szárnyai kiszáradva törékenyek és így használhatlanok ne legyenek, az orra mellett levő mirígyből olajat izzad ki s azzal olajozgatja bőrszárnyait.

Vajjon maguktól találták-e fel ők e célszerű kenőkészüléket, mely nélkül a lúd, kacsza a vízen úszni, a bőregér repülni nem tudna?

Az ember régóta gondolkodik a repülőgép feltalálásán. Olyant, amilyent, már fel is talált. De

mennyi tervezgetésbe, csalatkozásba és ember-halálba került és fog még kerülni! Mégsem lesz soha olyan tökéletes, minő pl. a fecske szárnya, repülése. És Isten hányféle módon alkotta ezt meg az állatoknál!

Tollakkal repül a madár, bőrféle lapokkal a böregér, uszonyokkal a repülő hal, vékony rechárttyákkal a bogár meg a légy. A szúnyog, mikor magas i hangon dúdol, másodpercenként ezer szárnycsapást tesz és mégsem törik el a szárnya! A nagy lódarázs milyen kis és vékony szárnyakkal repül! — Mennyi kész repülőgép!

Azt az esztelen véleményt egy okos ember sem hiheti el, hogy ezt a repülőszerkezetet, amit az ember hiába keresett eddig, az oktan állat vagy észnélküli természet *magától* találta volna ki!

A pók legyekkel és repülő bogarakkal él; azokat azonban repülésükben nem bírja lábaival elkapni. Mit tesz tehát? Gyomrában olyan nedvet készít, amely benne folyékony, de amint a levegőre jut, azonnal fonalakká szilárdul és légy- vagy bogárfogóhálónak szövi ezeket a fonalakat.

Ne gondold ám, hogy a pók eszelte ki azt, hogy no majd ő készít ilyen hálónak való folyadékot. Azt egy csodás bölcseséggel tervező lény, Isten eszelte ki s adta meg neki az erre szükséges gyomorszerkezetet!

Nézd a méheket: ki alkotta meg őket úgy, hogy potrohukon kiizzadják az élelmük elraktározására szükséges viaszt?

Próbálták mesterséges műviasszal pótolni a sejteket, de a műsejtek vagy nyúlósakká lettek, vagy összeroskadtak a kaptárban; a méz kellemtelen ízt és szagot kapott tőlük, a méhek mint célszerűtlenben nem fiasítottak bennök és ott hagyták azokat.

Vajjon talán a méhek eszelték ki, hogy a gyomruknak és potrohuknak oly szerkezetet fognak adni, melynek segélyével oly anyagot fognak a mézből (6—12 kiló méz kell 1 kiló viasz előállításához) és némi virágporból létrehozni, mely minden más anyagnál alkalmasabb lesz a méz eltartására?

Bizonyára nem a méhek voltak a viaszkészítés tervezői és feltalálói! Ők aligha tudnának maguktól túljárni a legelső emberi vegyészek eszén! Pedig ezek is hiába próbálkoznak viaszt előállítani.

Tekintsd a macskát. Mily hegyes karmai vannak, hogy a madarat röpte, az egeret futása közben elkaphassa! Nehogy azonban járásközben lekopjanak és így kevésbé alkalmasak legyenek, járásközben mintegy tokba húzza azokat ujjai közé vissza és így mindig tövishegyesek maradnak. Talán maga a macska gondolta, tervezte, alkotta meg ily célszerűen lába szerkezetét? Úgy-e, ezt magad sem hiszed! Erre a macskánál okosabb és hatalmasabb lény kellett.

A Délamerika tavai- és folyóiban élő sajgató halban olyan villanyosságot szülő, bámulatosan tervszerű testszerkezet van, mely kisülésével lo-

vat és szarvasmarhát is agyonüt. Ez a hal ezzel szerzi meg a zsákmányát.

Talán a hal vagy a véletlenség eszelte ki és hozta létre ezt a villanyberendezést?!

Aki ezt elhinné, az azt is elfogadhatná, hogy a városi villanyoskocsik erőtadó villanytelepe is támadhatott véletlenségből vagy önönmagától.

Le nem lehet írni, hogy mily szépen és bölcsen van a világ háztartása berendezve! És valamilyen az embereknél, ha rendezett háztartást látunk; azt kell gondolnunk, hogy nem véletlenségből van minden a maga helyén, rendén, hanem okos, körülnéző házvezető gazda volt annak a mestere: úgy a világ szép rendjét, háztartását sem rendezhette be a vak véletlenség, hanem csakis egy végtelen bölcseségű intézkedő, azaz Isten rendezhette be úgy, amint van.

*

Ne feledkezzünk meg a legtökéletesebb földi lényről, az emberről sem. Képzeltetjük-e célszerűbben alkotva, mint ahogy megalkottatott?!

Az emlősállatoknak és a csecsemőgyermeknek életök kezdetén pótolhatlan táplálékuk a tej; a nélkül bálhajban pusztulnának el.

Születés előtt a magzat a köldökzsinóron át kap táplálékot.

Világrajövetelekor a köldökzsinórt elvágják, az állatok elharapják vagy elszakad. Az anyatestben még mindig termelt magzattáplálék, mint fölösleges, mi okból nem távozik el azokon a

testnyílásokon át, melyek a többi fölösleges anyagok eltávolítására valók? Mi okból nem szopik ott a gyermek?

Azért, mert akkor a magzat tápláléka a romlott, elhasznált anyagokkal vegyülne és így a magzatot elpusztítaná.

Az emlők kezdenek ekkor működésbe jönni, melyek tápanyagul a tejet választják ki s a mellbimbó úgy hozzáférhetési elhelyezésre, mint működésre nézve netovábbja a célszerűségnek.

Az először létrejött emlős állat kölyke és az első ember csecsemője biztosan elpusztult volna és így faja mindjárt kezdetben kivesz, ha nem lett volna kéznél a tej azok táplálására.

Megszülettek s anyjuk akkorra tejet adhatott nekik.

Ha mindkét szemedet kiütnék, remélhetnéd-e, hogy látásod fennmaradása céljából más alkalmas helyen azonnal más két szemed nőjjön? Pedig valami hasonló történik a szüléskor a magzattápláló szervvel. A köldökzsinóron át már nem táplálkozhatik a gyermek; helyette a mellbimbó adja a tápanyagot.

Ki nem látja itt a tervszerű előregondoskodást?!

Nem oktalanság lenne-e ezt is a véletlenség javára írni!

De vajjon a nő eszelte-e ki és alakította-e olyanná saját emlőit, hogy azok a kisdedei szoptatására nélkülözhetetlen tejet szolgáltatassák?

Nem a nő, hanem egy nála sokkal bölcsőbb

és hatalmasabb lény eszelte ki és alakította a nő emlőit, úgyhogy azok annak idején a csecsemő legalkalmasabb tápszerét, a tejet szolgáltatassák!

A gyermek fog nélkül születik, nehogy összerágja anyja emlőit. Csak akkor jelentkeznek fogai, amikor a tejen kívül már más étellel is életben maradhat.

Szemeink észreveszik a közeli és távoli tárgyakat; fülünk tudomásunkra hozza a közelünkben keletkező zajt és hangokat; orr nélkül alkalmatlan lenne a lélegzetvétel, mert akkor a nyitva tartott szájon kellene lélegzenünk, ami a torunkat mihamar kiszáritaná. Elöl lévő fogaink vésőalakúak, hogy az ételt apróra vagdalják, a hátsók meg laposak, hogy azt szétdörzsöljék s így a gyomornak könnyen emészthetővé tegyék.

Egyes fogak oly kemény kovával vannak borítva, hogy néha még az acélfogó is kicsorbul rajtuk. Mily hiba lenne, ha például a vérerek e kemény kovasavat a szembe vinnék, hol átlát-szatlanságukkal vakságot okoznának!

A gyomor hasonlít egy nagy vendéglő konyhájához, hol a különféle igényekhez képest sokféle ételt készítenek.

A test különféle részének más és más anyagra van szüksége. Az agyvelőnek bőven kell a gyufánál szereplő foszfor; a csontoknak sok mész, a vérnek a vas és kén; a hajnak, a szív puhább és szívósabb részeinek, a bőrnek ismét más és más a főalkatrésze s lényeges náluk a mellékes anyagok aránya is.

Már a növény is bonyodalmas vegyületeket készít a földből fölszívott anyagokból. Sejtelmünk sincs róla, hogy miként hozza létre az illatot, zamatot, ízt, olajat, festőanyagokat stb. Hát még az ember a száj nyála, a savanykás sósavas gyomornedv, a bélnyál, bélnedv, epe stb. által mi mindent tud összefőzni!

Ezek mint ugyanannyi ügyes szakácsok kotyvasztják össze mindazt, amikre a test különféle részeinek szükségük van.

Hogy mennyire bonyodalmas ezek működése, nézzük például az anyatej létrejöttét.

A tejnek fontos részei a sajtnak megfelelő fehérje, a vajzsír és tejcukor. A női emlők csak vért kapnak, amelyben azonban még sem a sajtanyag, sem a vajzsír, sem a tejcukor nincs meg, pedig ezekből kell a tejet megkészíteniök.

Az emlők mirigysejtjei mintegy kis vegyigyárak a vérből szedett nyersanyagokat alakítják át sajtanyaggá, vajzsírrá és tejcukorra, melyek vízzel felhígítva adják a csecsemő tejét.

Miként az emlők tejet, úgy más sejtek epét, ismét mások gyomornedvet stb. gyártanak s a test folyadékai azokat a megfelelő helyre viszik, például a körömnek, fognak az ép oda illő keményebb anyagokat.

Vannak sejtek, melyek csontot, mások porcogót, haját, szőrt stb. hoznak létre.

A gyomorban oldódik fel az étel. Ott itatja át azokat a sósavas gyomornedv, mely azonban nem egyszerű sósavas víz (mert az nem oldja az

ételt), hanem erjesztőkkel (pepszin) áthatott folyadék, mely csak 40 C. fok mellett tud hatni s benne a hús, kemény tojás stb. úgy felolvad, mint a cukor a vízben.

A gabonafélék keményítője a nyál hatása alatt cukorrá, a hús és tojás fehérjéje a gyomornedv és hasnyál behatása folytán vérnedvvé, az olaj és zsír a bélnyál és epe által táp- és melegítő-erővé változik.

Miként a nagy vendéglőben vezetőre van szükség, aki intézkedik, hogy minden vendég megkapja a kívánt ételeket, úgy valami titkos hatalom székel az emberi testben, mely a különféle lestrészeknek a kellő arányban osztja el a nekik szükséges anyagokat s azokat nemcsak a test növéseire, táplálására szánja, hanem egyes részeit melegre, villanyosságra, izom- és idegmunkára alakítja át.

A gondosan vezetett konyhában a romlott burgonyarészeket, mérges vagy romlott gombákat, poshadt anyagokat kidobálják; így vannak a testben oly sejtek is, melyek, ha kártékony részek jutnak be vagy jelennek meg (pl. káros baktériumok), oda sietnek és váladékukkal a bacillustermelte mérgeket hatástalanokká változtatják.

Ha azt mondanád erre: Ez nem nagy dolog, hiszen némely gőzgépen is vannak az úgynevezett önszabályozók, melyek a túlságos gőzt magukból kibocsátják, nehogy szétvesse a gépet. De ne felejtse el hozzátenni: Igen ám, az ön-

szabályozó nem magától lett, hanem emberi ész tervezte és alkotta azt meg.

Így az emberi test önszabályozó részei is nem önmaguktól vannak, hanem egy az emberinél nagyobb értelem tervezte azokat és hatalma is volt azok megalkotására.

A legelső vegyészek, gépészek sem tudnak gyárat úgy berendezni, mely csak megközelítőleg is oly célszerűen tudna dolgozni, mint azt testünk egyes részei teszik a nélkül, hogy azt mi tudva irányítanók. Belső szervezetünk rendkívül célszerű munkájának nagy részét nem az ész, hanem más erő irányítja, a legnagyobb tökéletességgel.

Milyen bámulatosan célszerű a beszéd szerve! Tudjuk, a hang úgy támad, hogy a tüdőből kijövő levegő a gégében levő húrféle hangszalagokat rezgésbe hozza; az így támadt hangot a száj és nyelv különféle helyzete más és másféle hanggá, beszéddé idomítja. Például a tükörbe nézve láthatjuk, hogy az **a** betű kimondásánál a nyelv a szájüregben lent fekszik s a száj eléggé ki van tátva. Az **ó**-nál a nyelv szintén lent fekszik, de jobban hátra húzódik s maga a száj pittye, csak kis nyílást hagyva, összecsúcsosodik. Az **ő**-nél kissé kitágul a száj nyílása s a nyelv valamivel előbbre halad. Az **e**-nél a nyelv felemelt helyzetben a fogakhoz közeledik s a száj szélesen kitágul, **é**-nél a száj pittye kicsúcsosodik, **i**-nél a fogak majdnem összeérnek s a nyelv a fogakat majdnem érinti.

Minden egyes hangnál és szónál más és más helyzetbe jő a száj és nyelv.

A hegedűn játszóknak tudnia kell, hogy bizonyos hang előidézésére melyik húrt, milyen erővel és a vonó mely részével kell érintenie, egyúttal az ujjakkal hol kell lefogni a húrokat.

A beszédnél nem is gondolok rá, meg nem is tudom, milyen helyzetbe kell jönnie a szájnak és a nyelvnek, hogy a tervezett szó kimondassék; szájam, nyelvem mégis olyan alakot vesz fel, amely a szándékolt szó kimondásához szükséges.

Én magam rá sem gondolok, hogy az egyes szavak kimondásánál milyen helyzetet, hajlást, állást kell foglalni nyelvemnek és szájamnak. Mi igazítja tehát a nyelvet és száját ép olyan helyzetbe, amilyenre az óhajtott szó kimondásánál szükség van?

A beszédet az elmén kívül valami más tehetőségemnek is kell kormányoznia, melynek ily ügyes működést csak a bölcs Alkotó adhatott.

Mennyivel tökéletesebb a beszélőtehetség bármiféle mesterséges hangszernél!

Kezünk, ha nem öt, hanem pl. csak három ujjal bírna, mennyivel nehezebben, gyengébben tudná a tárgyakat megfogni. A kéz ujjainak körme nélkül a parányi dolgokkal (pl. a tűvel) nem tudnánk boldogulni.

Gyomrunkba lecsúszik az étel és ital; de amint lement, azonnal légzáróan összehúzódik

a gyomor felsőszája, nehogy felszállhasson a gyomor poshadt levegője.

Némely embernél meggyengül a gyomorzáró izom, nem működik légzáróan, azért förtelmes bűz jön ki a száján. Vagyont fizetne némelyik, hogy szájbúztól megszabaduljon, de nincs orvos, ki ezen segíteni tudna. Ki eszelte és alkotta meg úgy a gyomorszerkezetet, hogy a legtöbb embernél légmentesen működik a gyomorzáró izom?

Bámulatos a fül rendkívül bonyolult és célszerű szerkezete. A zongorán a hangot a billentyű által megütött finom drót adja. A fülnél a hang által rezgetett levegő megüti a fül dobhártyáját s ez a fülkalapács, üllő, kengyel stb. közvetítésével az úgynevezett Conti-féle húrok közül (45.000 szál van belőlük egy fülben) csak a külső hangnak megfelelő szálakat hozza hangrezgésbe s az ezek rezgése által támadt hangot az idegszálak továbbítják az agyvelőnek, melynek így tudomására jut, hogy miféle hangok érkeztek a fülbe.

A legművésziesebb zongora is messze mögötte marad a fül, hogy úgy mondjam, zongorakészülékének.

Minden, de minden oly célszerűen van az emberben alkotva, hogy a gondolkozó embert bámulatba ejti. Az orvosok tudják ezt legjobban.

És épen ők kénytelenek beismerni azt is, hogy az orvosok összes tudománya, tervezgetése és beavatkozása kevés ahhoz, hogy bár-

mely, még legcsekélyebb szervünket is célszerűbbre alakítsák át, úgyhogy az átörökölheto is maradjon.

Ez áll azon különleges életviszonyokról is, melybe egyik-másik egyén kerül, például a gyöngyhalász-családok tagjai nemzedékeken át sok időt töltenek a víz alatt, úsznak, de ujjaik között nyoma sem képződik az úszóhártyának; ez áll a sportúszóknál is.

A véletlen vagy az oktalan természet tehát nem tervezhette és nem valósíthatta meg az emberi test bámulatosan célszerű berendezését!

Ezer és ezer példát lehetne még felhozni arra, hogy a világban a legcélszerűbb berendezés uralkodik. A legparányabb növénytől és állattól kezdve az emberig, minden, rendeltetésének legmegfelelőbb módon, az ő élete körülményeinek legjobban megfelelő tagokkal, berendezéssel van alkotva.

Az okos ember mindezek látásánál így gondolkodik: tudom, hogy ez az állat, ez a növény másiktól, a második egy harmadik elődjétől lett; de honnan, kitől lett az első, melytől a többiek származtak?

Az bizonyos, hogy nem voltak mindig. Volt ugyanis olyan idő, mikor még a növények és állatok nem voltak. A Szentírás a helyeset állító tudósokkal azt tanítja, hogy valaha az egész földet, még azokat a helyeket is, hol most hegyek, dombok vannak, nagy víz borította. Ami-

nek valóban úgy kellett lennie, mert magam is vettem észre kút vagy mély gödör ásása közben, hogy a föld úgy volt egymásra ülededve, mint ahogy a nagy víz szokta lerakni az iszapot, kavicsot vagy másféle földet. Ezen elgondolkozva, arra jöttem rá, hogy ha valaha az egész föld olyan nagy vízzel volt borítva, hogy mi sem állt ki belőle, úgy akkor még nem élhettek az olyanféle állatok, amelyeknek legelőre van szükségük, minő például a ló is; mert ha az egész földön mindenütt nagy víz volt, akkor fű sem teremhetett számukra. Továbbá nemcsak azok a madarak nem élhettek, melyek a vízben elvesznének, minő pl. a tyúk; hanem még a vízi madarak sem, mert a legmagasabb toronynál is mélyebb víz borítván a földet, a vízi madaraknak sem lett volna oly helyük, ahol fiaik kiköltésére fészket rakhattak volna.

Abban az időben tehát madarak és a vízen kívül élő állatok nem voltak, nem lehettek a földön. A vízben élő állatok és a vízi növények sem létezhettek mindig, mert a tudomány bizonyítja, hogy bizonyos időben a földet borító nagy víz és még előbb a lángban álló föld oly iszonyú forró volt, hogy abban bármiféle növény, növénymag, állat s a mesék közé tartozó őcsira elpusztult volna. Közvetlen a kiégés után csak merő kőszikla és víz volt a földön.

Az előbb-éggő, később lehűlt földön elődök nélkül embert, állatokat és növényeket csakis Isten ereje hozhatott létre; mert a földön nem

voltak, más égitestekből pedig nem juthattak el hozzánk a növények és állatok csirái. — Hiszen a világűrben földünkre eső hullócsillagok (meteorok, lebkövek) oly iktóztató sebességgel rohannak a föld légkörébe, hogy ott a levegő sűrűsödése miatt lánggra lobbanva, izzóvá válnak; és így, ha lett volna is bennök állati vagy növényi csira, az elégne s így tenyészképessége megtartásával nem juthatna a földre.

Különben is eddig az alapos vizsgálat csakis olyan lebköveket talált, melyekben nyoma sincs annak, hogy azokban valaha növényi vagy állati csira lett volna.

De hogy a nagy vízre visszatérjek, utoljára is azt kellett gondolnom, hogy az egész földet borító nagy víznek a tengerekbe való lefolyása után a madarak, négylábú állatok vagy bármi más állat maguktól épenúgy nem teremhettek, mint ahogy az asztalomon magától nem fog teremni madár vagy madártojás. A most élő állatok vagy növények első elődei, miként most, úgy akkor sem lettek maguktól, hanem egy kívülök és előttük már létező nagyon okos és hatalmas lénynek, tudniillik az Istennek kellett őket legelsőbbben alkotnia.

Nem jöhettek létre maguktól vagy véletlenségből, mert olyan rend, minő a legparányibb állat testében is szemlélhető, mely bármely kicsiny legyen is, száz meg száz részből a legcélszerűbben van alkotva, véletlenségből, csupán önmagától nem jöhetett létre; hanem a legelső

állatokat és növényeket a végtelen bölcseségű Istennek kellett teremtenie és egyszersmind el látnia azzal a tehetséggel, hogy egyik növény- től ugyanolyan fajta új növény, egyik állattól ugyanolyan fajta új állat, a búzától búza, a ve- rébtől veréb származzék. Ugyanígy más fajták- nál is. Minden földi élő lény — így az ember is — létének bizonyos szakában csak piciny csira- sejt, melyből szabályszerű alakváltozásokon át- menve, későbbi végleges alakja és nagysága ki- fejlődik.

Az ember és a gerinces állatok csirasejtjei általában véve kisebbek, mint a tökéletlenebb állatoké.

Egy mákszem ezredrészét tevő s így csak a legjobb nagyítóval látható csirasejt még mindig száz- és százmillió apróbb részből (atomból) van összetéve és belső szövése minden állat- és növényfajnál más és más.

Ahány százezer különbözőképen alkotott állat- és növényfaj van, annyiféle csirasejt lé- tezik és belsőleg mindegyik csirasejt különbö- zik a másik fajtól szövésében és kifejlődési haj- lamában.

Sokezer fajta emlősállat, madár, hal, bogár stb. van; és mindazon eltérés, melyekben ezek egymástól különböznek, egyes-egyedül a csira- sejtek útján vivődik és öröklődik át a követ- kező nemzedékre, néha olyan fokig, hogy a gyermeknek még az arcvonása, hangja, szeme is teljesen az apjáéra üt.

A csirasejtek belső szövésében van annak oka, hogy azok csak határozott fajú állatok vagy növények képzésére bírnak hajlammal s másfajta belőlük nem lehet most sem, meg a régiebb időkben sem.

Amító és nem tudós az, ki azt meri odabököni, hogy a különböző fajú állatok csirasejtjei, mert külsőleg hasonlóak, belsőleg is teljesen egyezők s így mindegyiknek csak egyetlenegy őselődjük volt.

Oly okatlan állítás ez, mintha valaki abból, hogy egy épületben a sok boltajtó mind egyforma, azt merné állítani, hogy az ott levő üzletekben az utolsó darabig mind egyforma eladnivaló van.

Ha pedig mindezekre azt mondanák az isten-tagadók, hogy a világ szép rendjét a természet magától, véletlenségből hozta létre, kérdem tőlük: mi a természet? Mire a helyes felelet ez lenne: a természet nem egyéb, mint a föld, víz, levegő, a meleg... és ezek különféle működése. Lásd, ez mind megvan nyáron az iszapban.

Végül föl tehát egy marék iszapot. — Az mindegy, hogy csak egy marékra való, mert ha annyi nem teremhet állatot, növényt, akkor bizony több sem.

Mondd meg: van-e annak az iszapnak olyan esze, hogy a világot olyan csodásan rendezze be, amint van?

Hiszen ha a világ összes tudósaira bízna is, hogy úgy rendezzék be a világot, amint van, ők

sem tudnának még csak megközelítően hasonló berendezést sem készíteni! Nem bizony, még csak egy kikelő búzaszemet sem!

Annál kevésbé az az észnélküli iszap, víz, hő, villanyosság, szóval az ezekből álló természet!

A tudósok magát a természetet teszik Istenné. Azt mondják ezek, hogy a földtől önmagától minden növény és állat származhatik; pedig tudhatnák, hogyha az iszapból, földből növény kel ki, az ott nem magától támad, hanem az oda már előbb került régebbi növény gyökeréből vagy magjából hajtott ki; a bogár pedig az előbb élt bogár odakerült tojásából. A szél vagy víz is vihette ezeket oda.

Égesd csak ki az iszapot s még forró állapotban tedd olyan elzárt edénybe, hová a levegő be nem hatolhat és nem vihet oda növénymagvat vagy gyökeret, esetleg bogártojást. Ezer év múlva sem fog egyetlenegy növény vagy bogár sem kikelni abból az iszapból.

A föld régen csupa tűz volt, az életnek nyoma sem volt rajta. Honnét, kitől kerültek tehát később az élő lények oda?

Miként te nem változtathatod a kősziklát növényné vagy állattá, úgy a természet vagy annak egyes része, pl. az élettelen föld sem képes a maga erejéből növényné vagy állattá válni, bármily hosszú idő alatt sem.

Az élettapasztalat arra tanít, hogy okszerű gondolkozást s abból származó tervezgetést, munkakivitelt csakis élőlényben találunk. Az

ember teste is, ha meghal, elveszti képességét a legcsekélyebb célszerű alkotmány kigondolására és megvalósítására. A józan ész szerint tehát csak a tudatlanság vagy rosszakarat állíthatja azt, hogy az élettelen föld önmagától hozta létre a bámulatosan célszerű növényi és állati életet. Ahhoz a természetnél hatalmasabb és eszesebb erő, Isten ereje szükséges.

A bálványok vagy állatok, amelyeket a pogányok imádtak, nem istenek. A természet, amelyet a vallástalanok teremtőnek tartanak és istenítenek, csak abban különbözik a régi bálványoktól, hogy ez nagyobb s így a természet-istenítők eljárása valósággal újabbkori bálványozás.

Az észnélküli természet, a vak véletlenség nem teremthette, rendezhette be csupán magától a világ szép rendjét!

Elhinnék-e az istentagadók, hogy egy szép ház az észnélküli természeti erők által úgy készült, hogy a kövek maguktól kivágódtak és négyyszögletűek lettek a hányákban, aztán saját erejükből, önmaguktól a kellő rendben egymás fölé helyezkedtek; a vakolat magától belepte falközeit, oldalait; az erdő fái önmaguktól gerendákká, zsindelyekké lettek; majd felvándoroltak a kőfal tetejére, ahol a legrendesebb háztető alakját vették fel; és ugyanígy létesültek a ház többi alkatrészei a bútorokkal együtt, minden emberi segítség nélkül.

Okos ésszel bizonyára el nem hihetnék ezt!

Mert oly rend, minő egy szép háznál a falakban, bútorokban s egyebekben látható, csupán a természeti erőktől önmagától nem, hanem csakis ésszel bíró lény, azaz ember közreműködése által jöhetett létre.

Nézzük meg most, vajjon egy háznál kisebb bonyolultsággal, tökéletességgel van-e szerkesztve a legegyszerűbb gyümölcsfa? Legalsó részén vastagabb és vékonyabb gyökök vannak, szívókkal ellátva a nedvesség és a táplálék felszedésére. A törzset, ágakat héj takarja a hideg és a nap heve ellen. A leveleken szép eret van, mely kifeszíti, hogy minél több harmatot foghassanak fel. A fa dereka, ágai olyanok, mint a csövek, melyekben száz meg száz csatornán (roston) keresztül megy a földből a nedvesség a levelekbe és gyümölcsökbe. A fa legkisebb része is közreműködik a bimbó, virág, gyümölcs és mag létrehozásában, megérlelésében.

A fáéhoz hasonlóan, célszerűséggel van minden növény alkotva. Szerkezetükből bámulatosan jó berendezés sugárzik ki. És ha már az ezerszer egyszerűbb házat csakis ésszel és gondolkozással bíró lény, azaz ember építhette, mennyivel bölcsőbbnek kell azt tartanunk, ki a termőfát tervezte és alkotta.

Ha egy házat látunk, habár nem is látjuk annak építőjét — hiszen talán meg is halt már — mégis tudjuk, hogy azt embernek kellett építenie.

Így, habár a világ Teremtőjét nem is láthatjuk, mégis tudjuk, eszünk arra tanít, hogy kell lennie egy végtelenül bölcs Istennek, ki a világot teremtette, mert az a csodás bölcseségű berendezés, mely a csillagok pályafutásában, a növényekben és állatokban szemlélhető, egyedül az észnélküli természet munkája sehogy sem lehet.

A Mars csillagon jó távcsővel olyanfélét látni, mintha ott szabályos vízlecsapoló vezetőcsatornák volnának, amiből sokan azt hajlandók következtetni, hogy ha azok valóban szabályos csatornák, úgy azok nem véletlenül vannak ott, hanem értelmes lényeknek kell ott lakniok, akik azokat a csatornaféléket csinálták. Földünkön néhol a sziklafalon régi írásfélét látnak kifáragva; erre is azt mondják, hogy nem véletlenségből van az ott, hanem értelmes embernek kellett azt csinálnia.

Ha az erdők mélyén elhagyatott barlangra bukkanunk, melyben a kövek vagy fák csak némi célszerűséggel is vannak egymás mellett, nem feltétlen bizonyossággal következtetünk-e arra, hogy itt valamikor embernek kellett tanyáznia? Mert magától még ilyen berendezkedés sem alakulhatott.

Milyen meggondolatlanság kell tehát ahhoz, hogy valaki a világ szép rendjét nem értelmes lény munkájának, hanem a vak véletlennek tulajdonítsa.

Kérdem az istentagadóktól: elhinnék-e azt okos ésszel, hogy e könyvecske csak úgy lett,

hogy a nyomda betűi a nélkül, hogy azokat emberek szedték volna ki, rendezték volna el, csak úgy maguktól egymás mellé szaladtak és így véletlenségből írták volna le e könyvecske tartalmát?

Okos ésszel ezt el nem hihetnék! Mert ha a betűket csak úgy találomra szórnák ki, még ha ezerszer próbálgatnák is, mégsem esnének azok véletlenségből olyan sorba, hogy csak egy tíz-soros értelmes beszéd, történet jöjjön ki belőlük.

Lám, a világ száz- és százezerfajta állata, növénye között sokkal szebb rend és célszerűség uralkodik, mint e könyvecske betűi között. A világ rendje sem lehet tehát a véletlenség műve!

A száz- és százezerfajta növény és állat mint megannyi betű alkotja a természet könyvét, melyből a jóakarattal gondolkozó ember kiolvashatja, hogy kell felettünk lenni egy végtelen bölcseségű Istennek.

Mondom: végtelenül bölcsnek kell lennie a világ Teremtőjének, mert ha a legokosabb ember sem ért jól százféle mesterséget, tudományt, milyen okosnak kell lennie annak, aki a világ annyi és annyiféle növényét és állatját olyan célszerűséggel tudta tervezni és megalkotni!

Ha nem is látjuk tehát az Istent testi szemünkkel, de látjuk az ő bölcsességének munkáját és a gondolkozó ember megérti, hogy kell

lennie egy hatalmas Teremtőnek, kell lennie egy végtelen bölcs berendezőnek, kell lennie egy végtelen jóságú Gondviselőnek!

Igazán és méltán zengi tehát a hálaének: „Teljesek az egek és föld fölségednek dicsőségével“. A Zsoltáros pedig mondja: „Mi Urunk! Mily csodálatos a Te neved az egész földön“. (8. zsoltár, 10. vers.)

Mi Maedler híres csillagással tartunk, ki így szólott: „Igazi természetbúvár nem lehet istentagadó. Aki olyan mélyen tekint be Isten műhelyébe, mint mi és olyan sok alkalma van a világegyetem törvényeit megcsodálni, az alázattal hajlik meg a természetben nyilvánuló isteni hatalom előtt“. Azokat pedig csak sajnáljuk, akik felülnek a vallás ellenei azon hazugságának, mely szerint az emberek legbölcsebbjei nem hisznek az Istenben. Részrehajlatlan bírálók átvizsgálván az emberiség általában elismert 100 legnagyobb tudósának iratait, nyilatkozatait, azt találták, hogy 93 istenhívővel szemben csak 7 volt az istentagadó.

Liebig, a híres vegyész mondotta: „Nem az igazi természetbúvárok hintik szét az istentagadás magvát, csak tudákosok azok, akik a természetkutatás határszélein tett kényelmes sétaikról hazatérve, jogot formálnak arra, hogy könnyen hívő hallgatóknak megmagyarázzák a világ és élet keletkezését“. A túlhiszékeny közönség — sajnos — nekik hisz és nem az igazi tudósoknak.

Csakis az oktalanok (mert sok „tudós“ nem gondolkozik okszerűen) lehetnek istentagadók! Az ilyenek bedugják füleiket a természet hangosan kiáltó szózata előtt: a világ, a természet könyvéből nem akarják vagy nem tudják kiolvasni, hogy kell léteznie egy végtelen bölcseségű Istennek. Aki pedig be nem hunyja a szemét, be nem dugja a fülét, annak meg kell látnia, meg kell hallania: *hinnie kell, hogy van Isten!*

2. Az ember és életcélja különb, mint a többi földi lényé.

Az állatok és növények nagyrészből az ember használatára vannak rendelve.

Az állatok mindig úgy élnek, mint éltek teremtetésük idején. A méh most is úgy gyűjti a mézet, mint gyűjtötte a róluk említést tevő Salamon király életében; épenígy, ösztöni ügyességét tekintve más állat sem halad, nem tökéletesedik.

A méz meleg helyen, nagyobb tömegben megposhad; a méh tehát kis, hatszögletű sejtekbe osztva tartja el azt; amely sejtalak legalkalmasabb arra, hogy lehető kevés viasz felhasználásával is erős és bábjai kiköltésére alkalmas legyen.

Azt azonban nem ő fedezte fel, — de még a mérnökök között sem akármelyik — hogy így sokkal kevesebb viaszt kell felhasználni, mint a köralakú sejt csinálásához; mert ha ennyi esze

volna, úgy azt is fel kellene érnie ésszel, hogy az ember, aki neki köpött ad, majd el is fogja tőle venni a mézet. Dehogyan menne akkor a köpűbel!

Isten a sejt helyes alakjának a feltalálója; a méhnek (a méhkirálynő kikeltésére szánt sejten kívül, mi azonban szintén magán viseli a hatszegletű sejt vázlatait) akarva, nem akarva, hatszögű sejtet kell csinálnia; más alakút nem is tud.

A fecske csakis az ősi fészkalakot tudja rakni; a pók csak a saját fajtájú hálót szövi. Olyan az ő munkájuk, mint az egy mintába öntött üveg, amely mindig egyforma.

Isten dolgoztat velük ugyanazon munka szerint. Ő a gépész. Nem az állatok találták ki az ügyes munkát, ők esztelenek. Hiszen a pók zárt ládában vagy üvegben is szövi hálóját; pedig ott ugyan lesheti bele a legyet. A tyúk a sziklán is kapar, ahol magvat ugyan nem találhat.

Tegyünk itt komoly és tárgyilagos összehasonlítást az ember és állatok között.

Mennyivel tökéletesebb az ember a legtökéletesebb állatnál is! Az ember, a földi ismeretek és tapasztalatok útján, saját tehetségénél fogva halad, tökéletesedik. Lelke, esze segítségével magánál sokkal erősebb teremtményeket, lovakat, ökröket, elefántot és más állatokat igájába hajt. Saját kényelmére feltalál, készít olyan gépeket, emel olyan épületeket, hogy sokszor maga is megbámulja, mire képes.

Egészen más az ember lelki tehetsége, mint az állat ösztöne.

Amit az ember tud, azt tanulás által sajátítja el, vagy pedig saját okoskodása által jön reá.

Az állat ellenben a saját élete fenntartásához valókat (de csakis azokat) tanulás nélkül tudja és cselekszi; s az emberéhez hasonlítva, szóba sem hozható utánzási és szokási tehetségén kívül értelmileg semmire sem képes.

A mesterségesen kiköltött keresztespók époly művészi hálót sző, mint a szülője, amelyet sohasem látott. A selyemhernyó sohasem látta sem elődjét, sem annak gubóját, mégis ugyanolyan gubót készít. A szövőlepkék egyik fajtája petéit gyűrűalakban rakja a fák ágaira, hogy a szél és eső el ne pusztítsa azokat; utódai ugyanígy cselekszenek, ámbár anyjukat sohasem látták és így tőle el sem tanulhatták.

Zimmermann afrikai hittérítőtől hallottam, hogy az asztalán tartott tojásból kikelt krokodil, amint azonnal kikelése után kiment az ajtón, mely nem a Zambezi folyó felé nyílt, tüstént a folyó felé akart futni, noha az többszáz méter távolban folyt s még egy kis domb is eltakarta. Zimmermann és ebe tízszer is igyekeztek más irányba terelni, de az sehogy sem tágított s végre is kénytelenek voltak elfogni.

A tengeri teknősbéka, mihelyt a forró homokban lerakott tojásból kikel, tépelődés nélkül egyenes irányban a talán mértföldre eső tengernek indult, melyet sohasem látott és melynek

létezéséről mit sem tudhat és hogy az neki való, csakis a beléje öntött ösztön folytán érzi.

Az ember lelki tehetségei: gondolkozása és akarata folytán összehasonlítást tesz azok között a módok között, melyekkel terveit, munkáit celszerűbben, könnyebben, esetleg gyorsabban hajthatja végre s mivel az ő cselekedetei nincsenek az ösztön által kényszerítve, mint az állatokéi, választja a célhozvezetőbbet. Nem egyszer kitálál, létesít olyant, amit előtte senki meg nem tett, szóval halad; mit azután embertársai szintén megtanulhatnak tőle s ők is haladhatnak. Az állatok mindezekre képtelenek.

Az ember csak tanulás és gondolkozás által tud és tapasztalás, okoskodás által halad; az állat ellenben azt a keveset, amit tud, tanulás nélkül tudja, de nem halad.

Az emberiség folyton többet tud. Századok és ezredek tapasztalatait halmozza egymásra, keresi azt, ami jobb és ha azt megtalálta, ismét tovább rohan a jobbat és tökéletesebbet keresve.

Az állat nem halad előre. Nincs tudomásunk arról, hogy valamely állat saját faji tevékenységében előbbre haladt volna.

Célirányosan megteszi azt, ami a faj fenntartására s a táplálkozás szempontjából szükséges; s ezt ugyanazon fajtának minden egyes állata vaskövetkezetességgel ugyanoly módon végzi el; de a szokásos tanulás nélkül is tudott tevékenységi módtól eltérés nincs, még akkor sem, ha az neki kárt okoz. Pl. a hajszolt nyúl, fogoly, noha

a veszély elől elfuthatna, néha a földre lapul, talán azon ösztön által parancsolt hiszemben, hogy az szinezetükhöz hasonló. Ugyanígy járnak el a tőlük teljesen elütő színű földön, havon is; amikor nagyon is feltűnőek lesznek.

Az erdei majmok hideg időben oda gyülekeznek a tűzhöz, amelyet az emberek otthagytak s ott melegszenek; de arra nincs eset, hogy a tüzet élesztenék vagy fát raknának rá.

Az ember munkája könnyebb végzésére szerszámokat készít; az állatok között azonban egy sincs, mely szerszámokat használna!

Látjuk tehát, hogy az ember értelme és az állat ösztönszerű tudása nemcsak fokozat szerint, hanem lényegben különböznek egymástól.

Ezenfelül egyedül az ember tud beszélni.

Valószínű, hogy az egyfajta állatok belső állapotaikat egymással közölni tudják. Ez a képességük azonban az emberi beszéddel nem hasonlítható össze.

Az állat csak azt teheti meg, hogy fájdalmát, félelmét, örömet, meglepetését kifejezze. És czekek hangadásuk (beszédük) ki van merítve.

Az ember ellenben mindenféle gondolatát, tapasztalatát is ki tudja fejezni a beszéd szavaival.

Az állati hang tisztán ösztöni, mely nem tanulás, hanem nemzés által örököltetik; s ezért a legnagyobb távolságból összehozott egyfajta állatok azonnal megértik egymás hangját. A nálunk csak átvonuló és a föld legkülönbözőbb helyeiről

összekerült egyfajta madarak (pl. a szalonka) ugyanazon hangcsalogatóra értenek.

Az emberi beszéd, mint az értelem műve, csakis tanulással sajátítható el.

Ha a gyermek más emberektől úgy elkülönítve növekszik fel, hogy emberi beszédet sohasem hall, úgy néma marad; az állat ellenben, ha társaitól teljesen elkülönítve nevelik is fel, ösztönénél fogva szülőinek hangján fog szólni és azt érteni fogja. Pl. a tojásból kibujni szándékozó csirkét vidd távol anyjától, két-háromnapos korában utánozd előtte hűen a tyúk vészkiáltását s a kis csirke elhallgat, elbúvik. Tehát tanulás nélkül tudja, hogy az a hang veszedelmet jelent.

Ha a legtehetségesebb majomkölyköt és a legutolsó vadnép gyermekét tanult, művelt emberek nevelik, az eredmény mulhatatlanul az lesz, hogy a vademberek tanult gyermeke okosan fog gondolkozni és beszélni, a majomkölyök pedig a ráfordított legnagyobb gond mellett is beszéd nélküli, oktalan lény marad, mert nincs meg benne a haladás képessége és azt nem is fogja megnyerni soha.

Aminek az elődje 6000 év előtt gorillamajom volt, az, meg az azóta létezett sokmillió társa tulajdonságaiban még most sem áll egy lehetlennel sem közelebb az emberhez. Testi szervezete sem közeledett csak hajszálnyira sem az emberi szervezethez.

Azok mindegyike csak majom volt mindeddig és ezentúl is mindig majom marad.

A mellett szól ez, hogy valamint 6000 év óta, úgy azelőtt sem nemesült emberré egyetlenegy majom sem; viszont az ősökre való visszaütés eshetőségénél fogva egy ember sem lett még majomná.

A majmoknak az emberéhez képest túlságosan hosszú kezük van. Még nem találtak oly emberi csontvázat, melynek oly hosszú keze lett volna, mint a majomnak. Annál kevésbbé találni oly hosszúkezűt az élő emberek között. A majmoknál nincs nagy ujj, hanem helyette csak kicsi ujjacska.

A majom nem úgy ül, mint az ember, hanem mint a kutya, tudniillik első kezeire is támaszkodik ülés közben. Az ember melle az ily üléstől megfájdulna. A majom csak hét hónapig terhes. A sok különbözőséget hosszú volna különben mind elősorolni.

Az állatkertekben a különböző fajokhoz tartozó oroszlán és tigris nemi egyesülése néha nem marad eredmény nélkül.

A forró égöv alatt bizony megtörténik, hogy az ember és az ott sokhelyütt kedvenc háziállatul dédelgetett majom néha nemileg egyesül; de ezt sohasem követi eredmény.

Nagy bizonyíték ez arra, hogy az ember nem származott a majomtól!

Az Orvosok Lapja 1912-ik évi 16—17. és 1913. évi 11—18. száma bőven és alaposan értekezik arról, hogy sem a régi csontvázmaradványok, sem az időnkbeli ember- és majombonco-

lások nem igazolják azt, hogy az ember és majom közös törzsből származnának; szó sem lehet még csak arról sem, hogy közös rendbe helyezzük őket igazságosan.

Vannak oroszlánhoz, medvéhez, kutyához, macskához, mókuishoz hasonlító majomfajták.

Mi az oka, hogy nem szokták hangoztatni, hogy az eb a hozzá nagyon hasonló majomfajtól, a mokus meg a hozzá hasonló majomtól származott, vagy fordítva? (A majomnak ugyan elég díszére válnék még a kutyarokonság is, mert némelyik még gazdája megbízását is megsejtő vadász- és rendőr-kutyához képest buta a majom!)

Az az oka, hogy akkor nagyon is szembevetnék az ember-majom rokonság elméletének téves volta! Ők csak az embert akarják lealacsonyítani s felelősségnélküli állattá tenni!

Az embernek a majomtól való származása egyesek előtt lehet tetszetős elmélet, de azt valódi bizonyítékokkal igazolni senki sem tudja. Csak az fogadja el, aki azt úgy akarja hinni, vagy az, aki nem szeret gondolkozni s azért meghajlik minden képtelenség előtt, ha azt nyomtatásban olvassa vagy az álfelvilágosultság úgy kívánja.

Mennyire üres beszéd az, hogy lényeges örökölhető testi átalakulást szülnek az életkörülmények, sőt az egyik fajú lény átalakulhat más fajjá — amire azonban egyetlenegy biztos esetet sem tudnak felhozni — mutatja az, hogy noha sok anyát a megélhetés küzdelme arra kényszer-

rít, hogy csecsemője gondozását elhanyagolva, elpusztulásnak teszi ki azokat, ennek hatása alatt azonban akár millió évek alatt sem fog soha úgy átalakulni a női test, hogy tehetetlen emberi csecsemő helyett malac- vagy csikóvirgoncságú gyermekeket szüljön s azok születésük napján vígan ugrándozzanak.

Egyes vallások követői évezredek óta figyermekük bizonyos tagjának előbőrét lemetszik, de még nem volt rá eset, hogy ennek hatása alatt figyermek előbőr nélkül született volna. A fülbevaló számára szúrt nyílás sem öröklődik át. A kínaiak leányaik lábujjait alátörik, hogy ezáltal a szerintük előkelő kacsaszerű tipegésű járásuk legyen, azonban ott sem születnek még a késő unokák sem alátört lábbal.

Valamint az emberek által erőszakolt testi változtatás nem ment át soha az utódokra, úgy a természet életharcai sem bírják azt kieroszakolni, hogy lényeges változás öröklődjék át bármely lénynél az utódokra s ezáltal új állat- vagy növényfaj álljon elő.

Az átalakulásból csak annyi az igaz, hogy a kedvezőtlen életviszonyok elsatnyítják a növényt és állatot, a túlrossz körülmények képesek ki is irtani bizonyos növény- vagy állatfajt; de más növény- vagy állatfajjá épűgy nem képesek átalakítani, mint a nagyon kedvező életkörülmények, melyek csak kifejtettebbekké tehetik azokat; pl. a kecske folyton káposztáskertben tartva sem lesz szarvasmarhává, a mindig csak bab-

száron tengődő szarvasmarha sem lesz kecskévé.

Az átalakulásokról szóló nagyhangú frázisok nem valódi tényekre, hanem csak óhajtasokra, eszmefuttatásokra vannak alapítva. Anglia és Németország alapos tudósai jelenleg, mint a tudomány tévútra tévedését tekintik azon elméletet, hogy az ember a majomtól származott volna; de mert nálunk még mindig kedvenc dolog az ezzel való népszerűségahajhászat, sokan még mindig rágódnak rajta, mint az éhes eb az olyan csonton, melyről mások látják, hogy semmi ennivaló sincs rajta.

De bármily nagy is az ember méltósága, gyarló ő az Istenhez képest. Isten az Úr, az ember pedig — bármily tudós és akármilyen hatalmas legyen is — Istentől függő, gyarló teremtmény marad. Akkor halunk meg, mikor ő azt elhatározza. Életünket, ezt a becses javunkat sem bírjuk addig megtartani, ameddig óhajtanók. Egy kis léghezam vagy meghűlés sok esetben elég arra, hogy halálunkat okozza. Nem mi kormányozzuk a földet, úgy forog az vekünk, amint azt Isten akarja. Ő tőle függ jólétünk, mert ha vetek is, eső, harmat és napsugár kell hozzá, hogy termésem legyen. Ültetek, de alkalmas idő kell, hogy gyümölcshöz jussak; szóval: ember tervez, Isten végez.

Mi az ember tudománya, hatalma? Csekélység az Istenéhez képest! de legyen az bármily nagy és szép is, azt is Istentől kapta ajándékul.

Igaz, hogy a természet sok, előbb ismeretlen erőit felfedezték, használatukra kényszerítik az emberek; de csak azon feltétel alatt használhatók azok, ha azon mód szerint élünk velök, melyet Isten törvény gyanánt előírt azoknak. Ropant terheket hordoztatunk a gőzmozdonyokkal, óriási gépeket legpontosabban dolgoztatunk a gőzzel, de csak akkor, ha a gőzt az Isten által megszabott törvények és határok között használjuk. Azonban kísértse csak meg az ember a Teremtő által előírt törvényeken túltenni magát, teszem: feszítse csak túl a gőzt, az darabokra fogja szétszaggatni a legerősebb kazánt az ott levő emberrel együtt; és az ember saját kárán tanulná meg, hogy nem ura, csak némileg felhasználója a természetnek.

Már az okos ember sem épít házat, nem készít valami szerszámot cél nélkül, hanem azért, hogy a házban vagy ő, vagy más lakjék, a szerszámot vagy ő, vagy más használja. Így a világ minden részét legcélszerűbben, legbőleesebben teremtő Isten sem egyedül azért hozta létre a világot, hogy csak legyen, hanem bizonyos célja van vele.

Az Isten által szem előtt tartott ezen célt következőleg ismerhetjük fel. Látjuk, hogy a földön legtöbb növény és állat az ember alá van rendelve azon célból, hogy azokat használja, mint a Szentírás mondja az emberről: „Kezeid alkotmányai fölé rendelted őt. Mindent lábai alá vetettél, a juhokat és ökröket mind, azonfölül

a mezei vadakat is, az égi madarakat és a tenger halait, melyek eljárják a tenger ösvényeit". (8-ik zsoltár, 7—9-ik vers.) Miért van ez így? Mi által érdemli meg az ember, a föld összes teremtményei felett való ezen kitüntetést? Azáltal, hogy a földön levő teremtmények között egyedül az embernek van olyan lelke és esze, melynek segítségével beláthatja, hogy Istentől nyer mindent; és egyedül az ember képes megköszönni Isten jóságát azáltal, hogy Istennek dicséretet ad, helyesen használja erőit, tehetségeit.

Isten az állattól nem vár köszönetet, mert az nem tudja belátni, hogy Istennek köszöni mindazt, amije van. Az embertől azonban vár, mivel be tudja látni gondolkozó lelkével, eszével, hogy mindenét Istennek köszöni; és mivel Isten az ember természetébe ojtotta azt az érzést, mely őt arra biztatja, hogy a jóért köszönetet mondjon. Tehát Isten jóságát minden ember tehetsége szerint megköszönni tartozik.

A velünk jótevőt kötelesek vagyunk szeretni; szeressük tehát az Istent, mert ő adta nekünk mindazt, amink van. A derék, jó embert dicsérjük; dicsérjük tehát az Istent is, mivel benne minden jó tulajdonság megvan.

Lehet-e derék, becsületes ember az, aki a jótéteményt meg nem köszöni, azért hálát nem érez? Nem lehet! Épen azért, hogy a hálátlanok sorába ne tartozzunk, mindnyájan szent kötelességünknek tekintsük, hogy Istent irántunk való

jóságáért szeressük, magasztaljuk, imádjuk, parancsait megtartsuk.

A mondottakból beláthatjuk, hogy mennyire tévednek azok, kik még dicsekesznek is vallástalanságukkal; s okosságnak, haladásnak tartják a vallásos kötelességek elhanyagolását; mintha bizony valami dicséretreméltó dolog, okosság, haladás vagy műveltség volna a hálátlanság. Milyen rút volna ez a gyermek részéről szülei iránt! Hát a legjobb atya, Isten iránt nem az?

Valamint dicséretreméltó az a szegényben, ha jótévője adományát megköszöni, szolgálataival és egyéb módon is kimutatni igyekszik jótévője iránt érzett háláját: úgy az is dicséretreméltó és nem megrovásra, ha az ember átgondolva Istennek irántunk tanúsított jótéteményeit, háláját, köszönetét, ima, Isten dicsőítése, szóval vallásos kötelességei teljesítése által igyekszik kifejezni.

Abban áll-e a valódi haladás, tudomány és műveltség, hogy hálátlank legyünk? Bizonyára nem! A valódi tudomány kénytelen azt beismerni, hogy mindenünket Isten jóságának köszönjük; a valóban nemes érzés pedig azt követeli, hogy a jóért jóval fizessünk; és így Istennek jótéteményeiért köszönetet mondjunk.

Igaz, az Istennek az ő szolgálata által sem hasznot, sem kárt nem teszünk; hogy úgy mondjam: ő arra nincs rászorulva; de rászorulunk mi, kik csakis ezen kötelességeink teljesítése által érdemelhetjük ki azt a kitüntetést, melynél fogva

Isten minden földi teremtmény felé, azok használóivá tett minket.

Valamint a koldusnak alamizsnát adó jótevő nem abból az okból követelheti a segélyezettől a „köszönöm“ szót, mintha rászorulna; mert bizony akár mondja a koldus „köszönöm“, akár nem, azzal a jótevő sem gazdagabb, sem szegényebb nem lesz, hanem az igazságosságnál fogva kívánhatja meg a hálát, a köszönetet; épen így Isten is nem rászorulásból, hanem igazságosságánál fogva kívánhatja meg ezt tőlünk. És világos kijelentése szerint (pl. a tízparancsolatban) meg is követeli, hogy jótéteményeiért köszönettel (imával) és parancsai megtartásával adjunk hálát.

3. Van-e az embernek lelke?

Bőven szoltam már arról, hogy az állatot nem az ész, hanem csak az ösztön vagy szokás vezérli tetteiben és ha az ember valamire rászoklatja (amire azonban az állat utódait megtanítani nem tudja), a változott körülmények között azt még saját kárára is gondolkozás nélkül megcselekszi. Hogy erre új példát hozzak fel, az összes állatok között legtanulékonyabb és (mivel más szóval nem tudom kifejezni) a legértelmesebb állat a ló. Szél, eső, hó elől az istállóban találván menedéket, azt véli, hogy az minden ellen biztosítja; ez okból az égő istállóból kihajtva, oda visszarohan és elpusztul. Az égő házából kikergetett galamb vesztére oda megint visszare-

pül. Még a gyöngén elmebajos ember is mennyivel okosabb náluk!

Az állatok, mivel az ösztön által kényszerítve, jóformán mint gép ugyanazon mintára működnek, jutalom vagy büntetés tekintetében beszámíthatatlanok, épenúgy, mint a tébolyban levő emberek, kik az úgynevezett életfenntartó állati cselekedeteket, minők az evés, ivás, a veszélytől való öntudatlan menekülés, elvégzik.

Miként az ember azon tettei, melyeket elmebetegsége alatt visz véghez, mint beszámíthatatlanok jutalmat vagy büntetést nem érdemelnek. úgy az állat csak gépszerűleg működván, tettei szintén nem esnek beszámítás alá; s így kimulásuk után az állatokra nézve elmaradt jutalom vagy büntetés pótlásáról szó sem lehet. Szóval, az állatok túlvilági életét Isten igazságossága nem követeli meg.

De igenis az emberét.

Az ember gyarló lény, mégis legtöbbször megvan benne az igazságérzet. Hiszen még a gonosz is az igazságnak valami látszatával, valami mentességgel akarja igazolni saját eljárását.

Lehetetlen, hogy az a végtelen okosságú Isten, ki ezer és ezerféle növényt és állatot a legbámulandóbb célszerűséggel alkotott meg, be ne látná, hogy az igazságosságnál valami szebb, nemesebb és becsülésre méltóbb nincsen.

Ha valaki, ő látja ezt belől és mivel semmi sincs, mi őt az igazságosság szeretetében, gyakorlásában gátolhatná, ő azt gyakorolja is.

Itt a földön nincs a jó kellően jutalmazva, a vétek meg kellően büntetve.

Vannak emberek, kik minden szeretetet és igazságosságot kikacagnak, duskálnak a földi vagyonban, amit talán véres kezekkel ragadtak magukhoz; emberek, kik minden kötelességet lábbal tipornak s mégis a legjobb egészségben és zavartalan jólétben töltik hosszú életüket; vannak olyanok, kik csaknem egész életükben a legaljasabb bűnöknek hódolnak és mivel sikerül gyalázatos tetteiket eltitkolni, kortársaik mint a becsületesség és jellem mintaképeit tisztelik őket.

Hol van itt a földön az igazságos megtorlás?

Ellenben vannak más emberek, kik az erényt állhatatosan szeretik és gyakorolják; ennek dacára mégis rossz hírben vannak, mert a rágal-mázó nyelvek beszennyezték őket. Ezrével vannak, kiket huzamos betegségek, szegénység és szükség, sokféle sorscsapások látogatnak és ők mindezt az Isten iránti szeretetből csodálatos türelemmel viselik.

Vannak, kik embertársaik javáért a legnagyobb szenvedéseket s a legkínosabb halált is készek elvállalni; pedig tudják, hogy semmi jutalmat sem kapnak érte a földön; esetleg még a nevük is ismeretlen marad.

Akikre a szerencse mosolygó napfénye sohasem ragyogott, hanem csak nyomasztó kenyérharc, nyomor és fájdalom az osztályrészük, honnan vagy hol nyernek illő jutalmat azért a nagy

áldozatért, melyet Istennek és embertársaiknak hoznak?

Földi életükben sohasem lesz az nekik megfizetve.

Tehát hol nyerik el jutalmukat?

Kellő megfizetés nélkül megsemmisíthetné-e Isten ezeket a nemes lelkeket az örök halál által?

Ha az ilyféle igazságszolgáltatás a mi emberi igazságérzetünkkel is ellenkezik, annál kevésbbé illenék az a végtelen bölcs Isten igazságosságához.

Amilyen igaz tehát, hogy van Isten, ép olyan bizonyosan kell a földi élet után elkövetkeznie az ember jósága vagy gonoszsága tökéletes visszafizetésének is; vagyis: a léleknek a test szerinti halál után is tovább kell élnie.

Akadnak oly nemeslelkű egyének, akikre azt mondjuk, hogy e földi élet nem tudna nekik olyan boldogságot adni, mely elég volna az ő igazságos megjutalmazásukra; tehát a földinél különb, boldogabb életnek kell annak lenni, melyet az Isten igazságossága az ilyen emberek életcélja gyanánt kitűzött.

A végtelen hatalmú és bölcs Istent mi gátolhatná abban, hogy a jutalmazásban bőséges és emberi mértéken felül, túljó legyen? hiszen sok földi ember is akad, ki örömét találja abban, ha másnak boldogítására munkálkodhatik! A hatalmas Isten csak nem lehet az embernél szűkebb markú?

Isten jósága követeli tehát, hogy a jókra álta-

lában boldogabb élet várakozzék a halál után, mint az, melyet a föld ad az ő kevésszámú boldogainak!

Látnunk kell, hogy minden földi lény célszerűen van alkotva. Ámde, ha ránk nézve túlvilág nem lenne, elmondhatnók, hogy csak az ember nincs célszerűen berendezve!

Mert mi célja volna annak, hogy a Teremtő beleojtsa minden, úgy a tanult, mint a legvadabb s a többtől teljesen elzárkózott népbe is azt a tudatot, hogy a test halála után is van egy más élet, ha ez mégsem volna úgy?!

A legnemesebb és legönfeláldozóbb emberek volnának ezáltal leginkább megcsalatra.

Mondhatnók-e akkor, hogy az Isten bölcs, igazságos és jó?!

A túlvilági élet tagadói készek Isten igazságosságát és jóságát is letagadni. Azt mondogatják, hogy bár úgy illenék, hogy ha jóságunk nincs a földön megjutalmazva, azután kapja meg jutalmát, de nem tudja megkapni, mert nincs is az emberben lélek, hanem csak az agyvelő irányítja az ember tetteit.

Ámde legkevésbé sem lehet elfogadni azt a balvéleményt, hogy az ember tetteit csakis az agyvelő kormányozza, intézi! Mert igaz ugyan, hogy a lélek az agyvelőt használja fel rendszerint az összes emberi érzékek, cselekvések kormányzásában; de az agynak jóformán csak olyan a szerepe a lélek munkálkodásában, mint az úgynevezett bábszínházban a drótszerkezet-

nek, mellyel mozgatják a bábukat, hogy játékokat elvégezzék.

Az agyvelő ugyanis az idegszálak halmaza.

Az emberi test mozgását, működését a lélek azokkal az agyban kezdődő idegszálakkal végzi, melyek az agyvelőből mindenfelé szétágaznak a testben.

Ha ezek az idegszálak épek, úgy a lélek helyesen tudja velük működtetni a megfelelő testrészt; pl. helyesen mozgatja írásközben a kezét, járásközben a lábat stb.

De hogy nem magában az idegszálban van a kormányzási értelem, igazolja az, hogy akadnak esetek, mikor valaki kérdésünkre összevissza, szóval elmebeteg módjára válaszol, de ugyanakkor keze (esetleg lábujjai is a homokba) helyesen írja le a választ.

Szája munkája tehát tébolyodottságra mutat; keze-lába működése pedig józan észre.

Az bizonyos, hogy ilyen esetben a középonti erő, a lélek akarata mozgatja úgy a szájat, mint a kezét és lábat.

De ez a lélek nem lehet egyidőben tébolyodott is, meg épeszű is. Maga a lélek ép; csak a mozgást végrehajtó idegszálak egyike vagy másika van megbomolva.

Olyanféle ez, mint a lóhajtás.

A gyeplő nem magától irányítja a lovat, hanem az ember kormányozza általa a jószágot.

Lehet ügyes lóhajtó valaki, de ha a hajtósíj

elromlott, elszakadt, vagy rosszul van feltéve, úgy nem fog sikerülni a jó hajtás.

Valamint a bábszínházban maga a drót még nem elég a helyes játékhoz, úgy az idegszálakból álló agyvelő sem képes maga-magában az embert kormányozni. Ehhez a kormányzást végző lélek kell.

Ez állítás igazságát bizonyítják a következők:

A hibás szem rosszul, a vak meg épen nem lát; a süket fül alig, vagy nem is hall; a teljesen romlott gyomor pedig teljességgel nem emészt. Így a hibás, romlott agyvelőnek okvetlenül elmebajos, hibás gondolkozás lenne a terménye, eredménye, ha a gondolkozást csakis az agyvelő termelné, végezné, nem pedig a kívüle, felette álló lélek!

És mégis mit tapasztalunk?!

Azt, hogy nem egy teljesen elromlott agyvelejű ember helyesen gondolkozott.

Volt eset rá, hogy az agyvelő már jóformán csak geny tömeg volt s az illető mégis teljesen ép értelmű volt. Hogy tudod ennek a magyarázatát elfogadhatóan megadni, ha a lélek létezését tagadod?

Arra is volt példa, hogy az elmebeteg élete utolsó óráiban észretért. Halála után azonnal megvizsgálták agyvelejét s azt teljesen elromlottnak, elgenyesedettnek találták.

Ennél az elmebajt biztosan az agy beteg állapota okozta; de az élete utolsó óráiban nem változhatott át ép agyvelővé és így élete utolsó

perceinek helyes gondolkozását nem a már nála rég romlott agyvelő végezte, hanem az agyon kívül létező lélek.

Nincs az agynak olyan része, mely egyik vagy másik embernél lövés vagy más sebesülés folytán el ne pusztult volna; néha nagytömegű agyvelő ki is esett a sebesült koponyából és sok esetben annak magára a gondolkozásra semmi káros hatása nem volt.

Innét látjuk, hogy nem az agyvelő, hanem az azon kívül és felül álló lény, tudniillik a lélek kormányozza gondolkozásunkat, irányítja tetteinket.*

* Ezen jegyzetet csak arra kellő képzettségű egyén olvassa el, mert más úgy sem értené meg.

Az orvosok közül sokan azt vélik, hogy a testi és szellemi életünket igazgató agyrészek az agy különféle részein vannak széthelyezve. Így például a szívverést és lélekzést a nyakszirt fölött levő nyúltagy igazgatná, a kezeket és lábakat a kisagy kormányozná. A nagyagyvelő homlokmögötti része a látottakról vesz tudomást s azok emlékét többé-kevésbbé meg is őrzi. A nagyagyvelő balféltekei része a beszédet szabályozza. A számadást, következtetést végző agyerő elől a fülek fölött foglal helyet stb.

Mindezeket onnét állapították meg, hogyha az agy valamely része megsérült, úgy a neki megfelelő testrészt vagy érzék rendesen elvesztette működését, például a balféltekei nagyagyvelő megsértése a nyelv kormányzását rontja meg, még akkor is, ha maga a nyelv séretlen.

A lezajlott világháború idevonatkozólag új tapasztalatot hozott. Volt például olyan eset, hogy a balféltekei nagyagyvelőben megsebesült katona elveszítette beszédő-

Mi nemcsak testből, hanem szellemi részből is állunk.

Talán azt mondod ezekre. az emberi lelket

képességét. A golyónak a fejből való eltávolítása után néhány nappal a beteg egyes szavakat már ki tudott mondani, hónapok mulva pedig egészségével együtt beszélőképessége is visszatért.

Az agy látó vagy halló agyrészének megsérülésével az illető elfelejtette mindazt, amit látott vagy hallott; de gyógyulása előhaladtával emlékezete kezdett visszatérni a sebesülése előtt látott vagy hallott dolgokról, eseményekről.

Ez utóbbi esetben egyideig nem volt meg a látott vagy hallott dolgok, események tudomása; mert a megfelelő agyrész elroncsolódott.

Honnél kapta meg tehát azt újra?

Az óraszerkezet szorosan összefügg egymással; de ha egy rész benne elromlik, azt a többi helyre nem pótolhatja. Ha egy könyvszerző kinyomatni szándékol, csak írásban meglevő munkáját más tárgyakra szóló munkái közé teszi s az egérrágás vagy más ok folytán elpusztul, azt a többi, mellette éppen maradt munkákból nem lehet pótolni.

Az agyvelő is tisztán anyag, épúgy, mint az óra féme vagy a füzet papírja. Valamint a szakácskönyvből nem lehet pótolni a történelmi, földrajzi vagy mérnöki könyvet, épúgy nem pótolható pl. a látás által szerzett emlékezet, ha a látó agyközpont elpusztul, az éppen maradt halló, szagló, ízlel agyközpontok által, mert az utóbbi agyközpontoknak semmi közük sem volt a látáshoz.

Nem az agy éppen maradt idegen érzékközpontjai adják vissza tehát a gyógyuláskor az elromlottak az elvesztett tudást, hanem az úgy az agyban, mint az egész testben jelenlevő lélek, mely a tudásnak igazi tárháza, melyben az emlékezet tudása akkor is megvan, mikor azt a megfelelő agyrész elromlása miatt nem tudja külsőleg nyilvánítani.

nem látjuk, tehát nincs. Vagy a hitetlenek mondanása szerint: nem láttam még olyant, ki a túlvilágról visszajött volna.

Erre csak azt mondom, hogy miként akkor nem látjuk a lelket, mikor az a még élő testben van, épúgy nem látjuk földi szemeinkkel a hozzá tartozott test halála után sem, mert az szemmel láthatatlan erő. Tehát, ha előtted volna is, épúgy nem láthatnád, mint a téged körülvevő levegőt. Különben is a lélek nem fényképe a testnek, hogy arról ráismerj.

Vannak olyan igazságok, erők, melyeket ha nem látunk is, mégis a helyes okoskodás folytán igazságokul, létező erőkül kell azokat elfogadnunk. Az Istent sem látod, mégis követeli létét a helyes következtetés!

Ismereteink, szellemi képességeink nagyon is korlátoltak, jóformán nem is remélhetjük, hogy a világegyetem minden titkát megismerjük, átértsük valaha!

Át tudják-e pl. érteni a tudósok, hogy a 10.000 lóerővel dolgozó villanygép akkor, mikor ez a roppant erő benne valóban el van raktározva, miért nem súlyosabb csak parányival is, mint mikor az nincs benne?

Lásd, habár nem értjük át, de a valóság szerint kénytelenek vagyunk elfogadni, hogy abban a gépben van valami, ha csak erő alakjában is, ami láthatatlan is, súlytalan is, meg erős is, noha látszólag sincs benne semmi. Így a lélek is, bár láthatatlan, súlytalan, mégis létezik.

Némelyik természeti erőt a régiek nem ismerték, most meg ismerjük; de ebből nem az következik, hogy az régen nem volt meg, hanem csak az, hogy az emberek nem vették észre.

A másik természeti erőt még most sem ismerjük; de akár ismeri az ember azt, akár nem, létezik az és működik.

Így a halhatatlan lélek léte mellett annyi bizonyíték szól, hogy annak léteznie kell, bár azt láthatóvá és tapinthatóvá nem tehetjük. A fény- és hőnek (rezgéseinek) a más égitestekről való elhozatalára okvetlen szükséges éter, a delejben a vasat magához vonzó erőt, a nap és a föld vonzóerejét sem látta még senki, de tanult ember nem tagadja azt, mert kellő bizonyítékok támogatják.*

* Eddig mindent tudományos alapon tárgyaltam; megengedik olvasóim, hogy ettől eltérve, egy eseményt adjak elő.

Van egy, a természettudományokban nagyon jártas s mindent alaposan elbíráló barátom, T. Gy.

Ez és egy jó barátja (P. G.) 21 éves korukban a templomban azon ígéretet tették egymásnak, hogyha Isten megengedi, az, aki előbb meghal, köteles a másiknak megjelenni.

Felsőbb iskoláik elvégzése után az egyik Eperjesre került, a másik meg Eger közelébe.

Az Eger közelében lakó tudta, hogy Eperjesen lakó barátja beteg; de fá sem gondolt akkor, mikor egyik este lefeküdt. Alig oltotta el a lámpát, maga előtt látta merően ránéző eperjesi barátját. Erősen megcsípte magát, hogy biztosan ébren van-e? s ébren volt. A látvány hatása alatt behunyta szemeit és csak egy óra mulva merte ismét kinyitni, mikor is kiterítve látta

Az emberek életének sorsát Isten igazságosságával csak úgy tudjuk összeegyeztetni, ha lelkünk van és túlvilági életünk! Viszont az ember csak úgy tud igazságos maradni embertársai irányában az élet nehéz körülményei vagy az igazságtalan haszon nyerhetése alkalmával is, ha hisz egy mindentudó igazságos felső lényben; szóval, ha vallásos.

Ellenben a tudomány, műveltség, vallásosság nélkül az önzést legkevésbé sem fékezi s így a mások iránti igazságtalanságtól vissza nem riaszt, főleg, ha azt büntetlenül vagy titokban hiszi végrehajthatni. Az ilyen képes a hazáért csikorgó hidegben, méteres hóban harcoló katonák részére drága áron papirtalpu bakancsokat és jó posztó helyett szitaszerű rongyszövet

maga előtt barátságát. Újra meggyőződött róla, hogy ébren van.

Két nap múlva levelet kapott barátja anyjától Eperjesről s abban azt írja neki, hogy fia erősen szívére kötötte, hogy azonnal írja meg ifjúkori barátjának halála óráját s így ő tudatja, hogy fia két nappal előbb este 9 órakor halt meg.

Megjegyzem, hogy T. Gy. ez esemény megtörténtéig Eperjes környékén sem járt soha.

Lélek nélkül ez esemény meg nem magyarázható; mert T. Gy. azt sem tudta, hogy Eperjes egész pontossággal hol fekszik, azt meg még kevésbé, hogy a városnak mely tájékán fekvő házban halt el barátja s így Eger mellől semmiféle eddig még kevlőleg nem ismerlt titkos erővel fel nem fedezhette volna barátja lakházát.

Ez eseményről az olvasó vélekedhetik, aminl tetszik, de én ismerem barátom alapos tudományát és megbírló tehetségét s így adok szavára.

teket szállítani és noha hivatalból felelősek az állam részére átvevők, mint megvesztegetettek szemet hunynak fölötte. Sokhelyütt pedig jó áron elvállalták a sebesült vagy beteg katonák kórházi ételmezését s a katonákat koplaltalással vagy romlott ételekkel megrontották.

Hiszen látjuk, hogy magasállású, művelt egyének mennyi csalást, sikkasztást, hatalmukkal anyagi előnyükre való visszaélést, mások jogain való keresztülgázolást követnek el, ha lelkükből hiányzik az isteni félelem.

Ezekből látjuk, hogy a tudomány, műveltség a vallásosságot sohasem pótolja. Azt pedig talán felesleges is említeni, hogy mire vezet a vallásosság hiánya a műveletleneknél.

Elég a nagyvárosokban garázdálkodó úgynevezett csirkefogókra gondolni, kik örömet találnak a másoknak okozott szomorúságban, gyötrelemben; kik néhány fillérért képesek embert ölni, a legcsekélyebb megbántásért keresztül szúrni vagy tisztán a miatt leütni, mert a velük találkozó szintén nem csirkefogó. Kik kéjelegnek a nekik mit sem vétők tulajdonainak megrontásában, a rombolásban, az ő felüdítésükre is szánt sétányok bokrainak, virágainak elpusztításában, sőt a szegények ablakaiban levő cserépvirágok leverésében is!

Becsületes munkát végezni azonban teljességgel nem hajlandók.

Csak kövesd Párist a vallástalanságban, majd kapsz apacsot (csirkefogót) eleget!

A vallásosság azonban egészen mássá neveli az embert!

Hiszen a vallásosság végcélja: eszményi becsületesség Isten, embertársaink és önmagunk iránt.

Természetünkbe van ojtva a társadalmi élet után való erős vágy. A társadalom azonban csak úgy lesz közjavunkra, ha azt nem az egyesek, vagy akár egyes nemzetek minden korlátot áthágó önzése, uralomvágya irányítja, hanem a helyes úton járó vallásosság, mely azt kívánja, hogy minden embert felebarátunknak tartsunk és azt parancsolja: amiket akartok, hogy cselekedjenek nektek az emberek, ti is azt cselekedjétek nekik.

A vallásosságot Isten nem csupán azért kívánja, hogy az emberekkel éreztetett jótetteit megháláljuk, hanem az emberi társadalom közjavából is.

A vallásosság fennmaradását tehát az emberiség közjoga sürgeti. Ez alapon mondotta az Észak-amerikai Egyesült Államok eddigi legnagyobb elnöke, Washington: „Ellensége az a hazának, aki a vallásban nem tiszteli a legdicsőbb nemzeti tulajdonságot s a legnagyobb nemzeti gazdagságot“.

A vallásosság előnyös a társadalomra.

Elég volna a gonosztevőket annyira megszégyeníteni, mint ahogy Magyarországon 1918 november óta a kommunizmus letöréséig tették

a keresztény papokkal azok az újságírók, kik pénzért és előkelő állásokért dicsőítették a legvadabb erőszakot, a szabadrablást, lopást, erkölcstelenséget; noha a legtöbben nem is ismerik a keresztény papság működését és az általa elért társadalmi hasznót; vagy rosszakarátúlag félremagyarázzák azok tevékenységének hatását.

A föld eddigi mély gondolkozású legnagyobb tudósainak óriási többsége istenhívő volt és különösen a természettudomány számtalan megcáfolhatatlan bizonyítékol tud felmutatni Isten létezése mellett. (A képzetebbek figyelmébe ajánlom e szempontból a „Vitakozások az igazság körül“ című munkát, mely Budapesten Szentkirályi-utca 28. szám alatt kapható.)

Ezen igazságra alapítja a vallás társadalmi hasznos működését.

A szülők, nevelők, tanítók részéről a jó nevelés, a szülők iránti hála, azok megbecsülése, a más élete és testi épségének liszteletben tartása, a saját egészségének óvása, az öngyilkosság kerülése, a tolvajlás, rablás, rágalmazás, hazugság, irigység megvetése sokkal sikeresebben elérhető akkor, ha lelkierőnket az igazságos Istenben és halhatatlan lélekben való erősen megcakatolt meggyőződéses hit támogatja.

A jótékonyásra is sokkal hajlandóbb az azért Istentől jutalmat remélő vallásos egyén, mint a vallástalan, ki többnyire csak azon célból teszi a jót, hogy azért magasztalják, becsül-

jék s ott, ahol azt nem veheti kilátásba, elmarad jótette is.

Tisztán a világi törvény sok esetben nem képes megvédeni a jogtalan hántalmaktól.

Embertársaink irányában viselhetjük magunkat úgy, hogy azok egész boldogságát tönkretelhetjük a nélkül, hogy azt világi törvényekkel meg lehetne büntetni.

A hálátlan képes szüleinek oly szavakat mondani, reájuk oly tekintetet vetni, vagy azokat annyira semmibe venni, hogy a keserűség tengere zúdul azok szívébe s miatta mit sem kívánnak magukra nézve jobban, mint a halált.

Ugyanezt teheti a házastárs házastársával szemben.

Sokféle életsorsban egyedül a vallás tud vigaszt csepegtetni a fájó szívre; mert ha különben jók vagyunk, ez bátorít egy jobb jövő reményével, ez enyhíti a gyermekeiben csalódott szülők keservét, a mellőzött vagy elhagyott házastárs fájdalmát, a nagybeteg kínjait.

Az élet csapásai hány szívet keserítenek el annyira, hogy — ha Istenben nem hisz, ki sorát még jobbra is fordíthatja — öngyilkossá lesz és így övéit nagy bánatnak, sokszor nyomornak dobja oda.

Az állam által 1913-ban kiadott „Magyar statisztikai közlemények“ 46-ik kötete az országban 1900-tól 1918. évig történt öngyilkosságokat, az illetők vallását is szemügyre véve, mutatja ki. E kimutatásból látni, hogy mily üdvös

befolyása van a vallások egyikének az öngyilkosságok mérséklésére s így a családok boldogtalanságának enyhítésére.

Sok szerencsétlen csak addig bírja elviselni nehéz sorsát, míg a vallás gyámolítja őt; s ha elég szívtelen vagy őt vallásától megfosztani, úgy kétségbeesésbe kergeted őt.

Az embertársak részéről tapasztalt sérelmek megbocsátását sem lehet elérni tisztán világi intelmekkel, törvényekkel. Azok a sérelem szálkáját nem húzzák ki úgy szívünkől, hogy törre keményedve vissza ne döfjünk alkalomadtán a sértőbe.

Teljes megbocsátásra csak a vallás által meg-nemesült lélek képes, ki örömet tekintetbe veszi, ha sértője valami mentséget tud eljárására felhozni; sőt maga a sértett is igyekszik ilyen találni ellenfelében.

Az emberek boldogságára nem elég az, hogy ennivalóra, ruhára és lakásra legyen.

Mindezek birtokában úgy elkeseríthetik embertársaim életemet, hogy forrón óhajtom a halált.

A felebarátait boldogítani törekvő egyének, vagyis jó szülők, hálatelt gyermekek, igazán beváló házastárs, javunkat akaró hűséges barát, mindenbe bele nem akadó szomszéd, a gondozást nem a fizetés szerint néző jószívű betegápoló stb. csak a vallásosak közül szokott kikerülni.

A tolvaj és rablótermészetű csak addig nem

csinál büntényt, míg fél a rajtacsípés és földi büntetéstől, de mihelyt azt elmellőzni remélheti, azonnal ráüt prédájára. És ilyen alkalom az ő ravasz körültekintésének számtalanszor kínálkozik; mert mindenütt nem lehet ott a rendőr, katona, vagy talán közülök nem egy hozzá hasonló s ezekkel összejátszva, hajtja végre gonosz tettét.

Az ilyféle bűnöket csakis a valódi vallásos érzület tudja megfékezni.

Akikről biztosan tudom, hogy szívök mélyéig vallásosak, azokkal az ő tudomásukra jutott teli tárcámmal is biztosan járhatok a legsűrűbb rengetegben is, de a vallástalanok társaságában nem vagyok biztos a megrablástól vagy megöléstől a nem is nagyon félreeső utcákban sem.

Bátorságos, békés és nem kegyetlen büntetésekkel kikényszerített, hanem szívből önként fakadó igazi felebaráti szeretettől áthatott életviszonyokat csakis vallásos érzület teremthet. Ez azonban magától nem támad, hanem rá kell nevelni az embereket.

Alapját már a fiatal korban kell megvetni az ifjú, leány korához, felfogásához mért okadatlansággal, szoktatással, hogy a helyes élet benük mintegy második természetűvé váljék.

A társadalom nemrég letört félrevezetői nagy rokonszenvet látszottak mutatni a népiskolai tanítók irányában.

Szerintök a gyermekek világi tanítói nagyon

megérdemlik a pártfogást s ezt el is ismeri mindenki; de ha ugyanazt a pap teszi, az már nem érdemli meg a munkás nevet. Pedig a vallás tanítása sokkal fárasztóbb, mint más tantárgyé, mert akár magyaráz, akár kérdez a vallástanító, sokkal többet kell neki beszélnie, mint a többi tantárgy körében; mert a vallástanból feladott és így a vallástanító által elmondott kérdések majdnem oly hosszasak, mint a feleletek.

Persze a pap iránti gyűlölet a vallástalanoknál azon okból volt meg, mert a pap tanítja Isten létét, az általa követelt becsületes élet követését, a más megrablásának aljasságát, a házasság állandóságát, mely ellentmond a házastárs sűrű változtatásának s figyelmeztet, hogy életünkről egykor számadásra von a Mindenható.

Papság nélkül épúgy elpusztul a vallás, mint a gyermek dajka nélkül. A vallás elpusztulása pedig a társadalmi élet megromlását s az általános boldogtalanságot hozza létre.

A kommunista vezetők majdnem kivétel nélkül az emberiség szemetjei voltak, kik a vagyonosok ellen szónokoltak, de a maguk részére nagy vagyonokat raboltak össze; szabadságról beszéltek és a legnagyobb zsarnokok voltak; emberszeretetről beszéltek és gyilkos bandák vezetői voltak.

A műveletlen általában türelmetlen másnak, akár vallási, akár politikai nézeteivel szemben s

ebből származott az, hogy a régi időkben az egyik vallás követői elnyomni igyekeztek a másikat, de ha az utóbbi került hatalomra, ugyancsak visszaadta a kölcsönt. Korteskedéskor a műveletlen most is könnyen betöri a más párton levő fejét.

A kommunista világban is nem a zsidók, már jó körben nevelkedett előkelői, hanem a műveletlenei, vagy ha tanultak voltak is, de a szülői korcsma és szatócsüzlet vagy kupecség légkörében mi nemeset sem látott egyének voltak azok, kik ha hatalmon érezték magukat, ki akarták irtani a keresztény vallást és ezt a legaljasabb módon és eszközökkel törekedtek elérni, pedig ha az emberiség és tudomány szempontjából teszünk összehasonlítást a keresztény és zsidó vallások között, úgy nagy hátrányban marad a zsidó vallás, de különösen a zsidó faj, melynek ősei évezredek óta vándoréletet folytató, zsákmányra éhes beduintörzs volt. Utódaik közül is sokan nem a hazát, hanem csak a kényelmes helyet szeretik s ha előnyösebb ország kínálkozik, az előbbi minden fájó érzés nélkül otthagyják. Sokan közülök az őket befogadott nép nemzeti érzését nemhogy szívükbe fogadnák, hanem inkább gyűlölik azt. Ők nemzetköziek, de nem a nemzetek szeretetéből, hanem a nemzeti érzés gyűlöletéből.

A zsidó csak a keresztények között művelt, az azoktól átvett ismeretek alapján. Csak keresztény országban van valódi műveltség s a japán is

csak azért az, mert a keresztény népeket utánozza.

Csak a keresztény becsüli meg a nőt. A zsidó népnél a többnejűség épűgy lealacsonyította a nőt, mint a mohamedánoknál s tette őket a férfi rabszolgájává. A zsidó faj jóformán féket sem ismer érzékisége kielégítésében. A kéjházak tulajdonosai és a kerítők többnyire közülök kerülnek ki, miáltal oly sok nőt húznak be az erkölcsi pocsolyába és terjesztik a nemi betegségeket.

Miként a rabszolgakereskedők, úgy ők is, szép és jó érzés hiányában, ezt csak mint jövedelmező üzletet tekintik.

A kézimunkának is csak a keresztény társadalomban van becsülete.

A zsidó nép a bosszút hirdette: szemet szemért, fogat fogért jelszavával; míg a keresztény a megbocsátást gyakorolta ott, ahol az beválik; mert az nem válik be ott, hol a javításra büntetés szükséges.

Maguk az őszinte zsidók bevallják, hogy fajbeliek a nagy veszélyekben gyávák s azért húzták ki magukat a front szolgálatából; de ha hatalmon érzik magukat, ugyancsak hencegők, pökhendik. Nagyjelentőségű találmányt jóformán csakis keresztény eszelt ki. A zsidó a mások találmányának kizsákmányolásához ért csupán; mert miként a héja csak a zsákmányt lesi, úgy a zsidó is csak a kapzsi haszonszerzésen törve fejt, nem törekszik igazi, mély tudo-

mányra, mely a feltalálás kulcsát kezébe adná. (A magyar kereskedelem hitelét a külföldön a zsidók hamis bukásai tették tönkre.)

Mindezeket nem felekezeti türelmetlenségből, hanem csak a kereszténység védelmére s azon okból hozom fel, hogy téves a zsidók azon állítása, mintha ők különbek lennének a keresztényeknél.

Különben is a kommunizmusban a hatalmat magához ragadó egyének megtagadták a zsidó vallás alapját képező isteni tízparancsolatot, ők már nem zsidó vallásúak, hanem csak zsidó fajúak voltak, eldobva maguktól a zsidó faj egy-két jó tulajdonságát és csak rossz fogásait tartották meg. A keresztények papjai általában a jó tanulók közül vannak válogatva s felsőbb iskolákat végeznek, jelenleg épen nem türelmetlenek a más nézetűekkel szemben és csak ráfogás az, hogy ők az iskolákban az egyik vallásbelit a másik ellen uszítják, tehát e miatt ki kell zárni a vallástanítást az iskolákból.

Megtörténhetik, hogy a vallástörténelem tanítása közben a fiatalabb hitoktatók ezrei közül egy saját vallásának védelmezése közben a régi idők vallásos küzdelmeit élénkebben színezi ki, mint azt tennie kellene; de e miatt a gyermekek annyi nemes érzést szülő vallástanítását époly káros volna beszüntetni, mint egy-két szem konkoly miatt egy zsák búzát a patakba önteni ki.

A keresztény eltűrte, hogy a több mint ezer év

óta köztünk lakó zsidóság vallását gyakorolhatta, és hála helyett azt kapta, hogy amint hatalmon érezte magát az izraelita faj, azonnal a legnagyobb türelmetlenséggel tört a keresztény vallás ellen, de nemcsak az, hanem a hazaszeretet és a becsület törvényei ellen is. A katolikus hitoktató az izraelita vallás és faj ellen az iskolában nem beszél; az izraelita vallás ellen az iskolán kívül sem; de a keresztény társadalomnak igenis jogos alapja van beszélni a zsidó faj ellen, mert keserves tapasztalatok útján jutott azon meggyőződésre, hogy talán nincs népfaj a világon, mely az őt befogadó nép hazája, vallása és közerkölcse ellen annyit vétett volna, mint a zsidó faj úgy Magyarországon, mint Oroszországban.

Lássa be tehát a zsidó faj saját bűneit s kövesse ezentúl a közülők már megjavultak példáját s ne menjen vakon utána a nálunk többnyire zsidókból álló szabadkőművesek vallásellenes törekvéseinek.

A gyermekek iskolája a tanterem, a felnőtt falusi népé a templom.

Isten házában a felebaráti szeretet, mindenki megbecsülése, előzékenység, a gyermekek helyes nevelése, a szülők tisztelete, illedelmesség, mérsékletesség és sok más erkölcsnemesítő tételről szól a beszéd, melyekbe bele lehet venni az egészségügyi, helyes gazdálkodási tanácsokat, a haladást előmozdító találmányok gyakorlatbavételét.

Iskolailag magasabb képzettségű papság ve-

zetése nélkül a nép a vallásból csak az imádkozást és külsőségeket tartja fontosnak, míg a becsületességet és igazi felebaráti szeretetet mellőzhetőnek véli; tele lesz a helyes vallás által tiltott babonás szokásokkal, mire még a művelt nők is nagyon hajlandók.

Mi lesz akkor, ha a templomban nem hangzik az arra éveken át képzett, tudományosan kiművelt s ez alapon tekintéllyel is bíró egyén, a pap szava?

Sokkal több lesz akkor a börtönre érdeemesek száma!

Sok bűnténytől tartott már vissza a templomi szószék és sok jóra rábírta az embert.

Sok nevetlent tett jó házastárssá a házasságralépést megelőző házassági tanítás.

Mások jogainak, vagyonának megbecsülését, igazságosságot, jótékonyt is sokkal bővebben találunk a templomlátogatók, mint a templomkerülők között.

A cselekedetekben nyilvánuló istenfélelem, ember- és hazaszeretet ott virágzik, hol a templomi szentbeszédek szívesen hallgatják és követik.

Az emberi tulajdonság némi tekintetben az egész életén át ugyanaz marad. A gyermek is tudja legtöbbször, hogy mit kívánnak tőle szülei és mégis szükséges, hogy szülei időnkint figyelmeztessék, hogy ezt tenni, azt megkerülni kell.

Ilyen marad alapjában a felnőtt is. Annak is ismételve szívére kell kötni kötelességeit.

Hatnapi fáradságos munka után a nép szórakozást és a jövőheti munkához új bátorítást keres és ha a lelki üdülést a templomi beszédek, énekekben és imában nem találja meg, mert a templomot becsukták előtte, úgy majd a korcsmában meg a duhajkodásban fogja azt keresni s el fog zúlleni.

Vallás nélkül a hatalomra kerültek zsarnokokká, a műveltek a törvények ravasz kijátszóivá, a kevésbbé képzetek pedig alkalomadtán csirkefogókká, fékezhetlen vadállatokká, családjukra nézve ostorrá válnak.

Miként a gőzgépekhez nemcsak az erőtadó köszén, hanem az egyenletes és könnyed mozgást előidéző beolajozás is szükséges, mert ez utóbbi nélkül a gépmozgás erőszakolt, rázós és a gépet csakhamar tönkrevető lesz, úgy a vallás szolgálójának szóval, írásban és példákban kifejtett munkája tesz a társadalmi életet a kellő simaságúvá és kellemessé.

A vallás szolgálói végeznek a közjóra oly becses működést, mint akármelyik hivatalbeli osztály. A rosszakat jókká, a jókat abban állhatatosakká teszik, a szenvedőket, betegeket vigasztalják s itt nem tartja őket vissza az, hogy a ragályos betegséget tőlük elkaphatják, a fáradozókat kitarásra buzdítják.

Nem is olyan könnyű élet az, mint ahogy ezt rágalmazóik állítják.

A vallástalan pártok vidékre kiküldött s azért ugyancsak jól fizetett agitátorai egy mondókát

betanulnak s ugyanazt darálják le egész körútjukban. A papoknak minden vasárnap és ünnepnap új szónoklatot kell elkészíteniök és betanulniok, ami különösen az idősebb korban már nagyon fárasztó.

A pap a legvadabb időben is, sokszor olyankor, mikor a jószívű gazda még a kutyáját sem zavarja ki a szabad ég alá, szakadó esőben, hóvihárban, falusi feneketlen sárban is elmegy beteghez, temetni, a fiókegyházban a pontos időre istentiszteleteket tartani. Éjjel is felzavarják, hogy siessen a hirtelen nagybeteggé vált hívójéhez. Kész az iskolában a vallást tanítani, a gyermek szívét nemes érzületűvé nevelni. E mellett sok frnivalója is akad. Örvend, ha községében valami üdvös gazdasági mozgalmat előmozdíthat. A Hangya-szövetkezetek rendszeren ott virulnak legjobban s ott történik a legkevesebb visszaélés, ahol a pap áll a szövetkezet élén. Vannak vidékek, ahol nincsen haladó gazdálkodást űző nagybirtok, ott a nép csakis úgy hagyja abba célszerűtlen gazdálkodási eljárását, ha a jobb művelési módszert a gazdasági munkákból olvasó és azt saját gazdálkodásában kipróbáló papjánál beválni látja.

A papság a megbecsülésre tehát elég alapot ad. Az erkölcsi nemességet tekintve, rágalmazóik még csak össze sem hasonlíthatók velük.

Akik tehát tiszteletet érdemelnek, azokat ne rabolják meg ettől alaptalan rágalmaikkal; mert ezzel a társadalom közjava fog károsodni.

Kergesd el a pásztort és elszélednek a juhok.
Úzd el a papokat és kialszik a vallásosság. Ez a
törekvése az istentagadónak, hogy annál job-
ban halász hassanak a közzavarban és a zülött
társadalomban ne kelljen szégyenkezniök gaz-
ságaik miatt.

Vallás nélkül az emberiség egy erőszakkal
összetákolt, a becsületest és szorgalmast boldog-
talanná és csakis a nemtelen érületűeknek ked-
vező tömeggé fog lesülyedni.

Istent szeretve féld, a hazát híven szolgálj,
embertársaidat szeresd, magadat megbecsüld s
akkor leszesz az, amivé az Isten téged szánt!

*

Képzettebb, tanultabb olvasóim szíves figyel-
mükbe ajánlom *Az égítetek keletkezése* című
művecskémet, amely az egri Érseki Lyceumi
Nyomdában kapható.